

**2.3. СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ – ОДНА З ОСНОВНИХ ФОРМ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ**

Жванія О.І.

(Козелецький технікум ветеринарної  
медицини Білоцерківського НАУ)

Семінарська форма навчання започаткована в древньогрецьких і римських школах, а з XVII ст. вона використовується в західно-європейських університетах. У вітчизняній вищій школі семінарські заняття (семінари) почали використовувати з XIX ст.

В Україні семінари з'явилися разом з відкриттям Харківського та Київського університетів, вони мали практичний характер. По суті, це були наукові школи того чи іншого вченого, під керівництвом якого студенти практично оволодівали методологією предмета, методикою дослідження проблем певної науки.

Слово *семінар* походить від латинського *seminarium*, що означає *розсадник*. Семінари в університетах призначалися для поглибленого вивчення першоджерел, в основному з гуманітарних наук. З розвитком вищої школи розвивалася і ця організаційна форма навчання, і сьогодні її різновиди повсякчас використовуються в підготовці фахівців вищими навчальними закладами. У нормативних документах зазначено, що семінарське заняття – форма навчального заняття, під час якого викладач організовує дискусію навколо попередньо визначених тем, до яких студенти готують тези виступів на підставі індивідуально виконаних завдань (рефератів). Семінарські заняття проводять в аудиторіях або навчальних кабінетах з однією академічною групою. Перелік тем семінарських занять визначається робочою навчальною програмою дисципліни [23].

Дидакти зазначають, що семінарські заняття призначені забезпечити розвиток творчого професійного мислення, пізнавальної мотивації і професійного використання знань у навчальних умовах. При цьому набуваються уміння і навички вільного володіння поняттями, визначеннями, термінами, формується у студентів інтерес до науки і наукових досліджень, пов'язуються науково-теоретичні положення з практикою життя. Якщо на семінарі уміло моделюють виробничо-технологічні ситуації, то у студентів, яких залучають до їх розв'язання, успішно формуються практичні, професійні уміння і навички та способи дій.

Семінари пов'язані з усіма видами навчальної праці, найперше, з лекціями та самостійною роботою студентів. Лекція – самостійна робота, семінарське заняття – це той тричленний ланцюжок, послідовність якого є обов'язковою. Якщо на початку вивчення курсу семінарське заняття передує лекції (що нерідко зустрічається у плануванні навчального процесу),

порушується логіка вивчення навчальної дисципліни. З іншого боку, семінарське заняття досягає цілей, якщо ґрунтовно прочитані лекції, виконані індивідуальні завдання студентами в самостійній роботі та, у свою чергу, методично грамотно проведений семінар.

Окреслимо основні вимоги до семінарського заняття:

1. Студенти повинні заздалегідь (за 7–10 днів) знати тему і мету семінару, отримати план або перелік питань чи теми індивідуальних завдань (рефератів). План семінару повинен відображати як тематичні питання попередньої лекції, так і положення навчальної програма. Крім цього, викладач повинен ознайомити студентів зі списком рекомендованої літератури, надати інформацію про те, які джерела є в бібліотеці чи читальному залі навчального закладу, яка література є на кафедрі (у кабінеті, лабораторії), в інших бібліотеках.

2. Стиль проведення заняття повинен бути емоційно-піднесеним, жвавим, дискусійним, характеризуватися проблемністю висвітлення навчальних питань.

3. Навчальна інформація, викладена в лекції, повинна “прозвучати” на семінарі, бути конструктивно переведеною у площину пошукової діяльності, практичного застосування знань для вирішення різнопланових ситуацій – педагогічних, економічних, виробничих, соціальних тощо.

4. Педагогу треба сприяти тому, щоб студенти самостійно дійшли висновків і узагальнень щодо проблем, які обговорюються на занятті. З кожного дискусійного питання бажано, щоб висловилося якомога більше студентів, була створена атмосфера напруженої розумової роботи.

5. Педагогічна взаємодія в системі “викладач – студенти” – довірлива, шаноблива, ввічлива. На занятті обстановка ділового спілкування. Стиль спілкування – педагогічний оптимізм; опора на позитивний потенціал особистості; поєднання доброзичливої вимоги і довіри до самостійності студентів; впевненість, відкритість, щирість у спілкуванні; безкорислива чуйність та емоційна прийнятність партнера; прагнення до взаєморозуміння і співробітництва; індивідуальний підхід до вирішення педагогічних ситуацій, розуміння вчинків студентів; висока імпровізація у спілкуванні; орієнтація на дискусію; прагнення до самовдосконалення; висока та адекватна самооцінка кожного учасника, розвинене почуття гумору.

Під час дотримання означених вимог спілкування може перерости у творчо-комунікативне. При цьому передавання інформації має другорядний характер. Основа спілкування – подання нових ідей (нової інформації) на основі відомої інформації чи ідей партнерів. Нечітка, недоречна інформація приймається поряд з логічною. Проводяться спеціальні заходи, які полегшують подання думок, розуміння нових ідей. Наприклад, під час “мозкового штурму” існують чітко сформульовані формальні правила, що регулюють процес спілкування:

- заборона будь-якої критики пропонованих ідей;
- заохочення будь-яких ідей: чим складнішою є ідея, тим краще;
- комбінування і поліпшення ідей приймається як належне.

6. Кожен студент повинен знати: на семінарському занятті його реферат, доповідь, виступ, уміння формулювати і відстоювати свою позицію, активність у дискусії обов'язково будуть об'єктивно оцінені викладачем і він одержить підсумкову оцінку, яка буде занесена у журнал навчальних занять. Неатестований студент повинен індивідуально отримати залік у співбесіді з викладачем у позааудиторний час.

Постійний контроль – дуже важливий фактор формування мотивації учіння студентів, який добре стимулює їх до постійної наполегливої навчальної праці. У цьому разі доцільно навести основні принципи педагогічної технології Віктора Федоровича Шаталова, педагога-новатора, народного вчителя СРСР, професора Донецького відкритого університету:

- багаторазове повторення, обов'язковий поетапний контроль, високий рівень складності, вивчення великими блоками, застосування опор;
- особистісно орієнтований підхід;
- гуманізм (всі діти талановиті!);
- учіння без примусу;
- безконфліктність навчальної ситуації, гласність успіхів кожного, відкриті перспективи для виправлення, зростання, успіху;
- поєднання навчання і виховання.

Принагідно додамо, що контроль навчальних досягнень учнів у технології В.Ф. Шаталова відіграє надзвичайно велику роль. Не закликаючи штучно переносити його методи і прийоми шкільного навчання у практику підготовки студентів, лише перерахуємо форми контролю: письмовий за конспектами, самостійна робота, усний голосний, тихе опитування, магнітофонний, парний взаємоконтроль, домашній, самооцінка. Кожну оцінку заносять на відкритий для спостереження лист обліку знань. І, що надзвичайно важливо, кожен може виправити оцінку в будь-який момент, бо оцінка – стимул і повинна викликати позитивну реакцію студентів.

### **Завдання та значення семінарських занять**

Однією із найголовніших форм розвитку самостійної роботи студентів є семінарські заняття.

Під час семінару на основі колективного творчого обговорення, обміну думок, товариських суперечок відбувається не просто повторення матеріалу лекції, підручника, а вирішується низка важливих проблем:

- по-перше, на семінарських заняттях систематично поглиблюються знання студентів;
- по-друге, семінар дозволяє виявити і заповнити недоліки в знаннях студентів, спростувати хибні судження;

- по-третє, семінар формує навички і уміння самостійної роботи з літературою, першоджерелами, вчить аналізувати економічні процеси і явища, робити висновки;
- по-четверте, виробляє в учасників семінару навички пропагандистської роботи;
- по-п'яте відкриваються великі можливості для встановлення більшого зв'язку з життям, сучасністю, профілем навчального закладу.

У бесідах викладач спирається не тільки на свої власні знання і життєвий досвід, але й на досвід і спостереження студентів – все це посилює ефективність, активізує навчання.

Головне призначення семінару – бути школою творчої думки, підводити підсумки самостійної роботи студентів.

Вирішення цих завдань вимагає від викладача як великої педагогічної майстерності, так і глибокого знання дисципліни, своїх студентів.

У цілому успішна, творча, цікава форма проведення семінару залежить не тільки від змісту лекції викладача, якості самостійної роботи студентів з літературою, але й організації методичної і навчально-виховної роботи в навчальному закладі.

Семінарські заняття – найскладніша форма навчальних занять. Не випадково деякі семінарські заняття проходять гірше, ніж лекції. Це пояснюється тим, що успіх лекції залежить переважно від викладача, а проведення семінару залежить від багатьох обставин.

Найголовніше завдання семінарів – поглиблення знань студентів.

Підготовка до семінарського заняття дозволяє широко використовувати статистичні дані, матеріали періодичної преси, дані про роботу окремих підприємств. При цьому у студентів виробляється вміння під час розгляду питань поєднувати кількісний і якісний аналіз економічних законів і категорій.

Семінарське заняття сприяє виробленню уміння пов'язувати теоретичні положення теми з перспективами подальшого розвитку суспільства, господарського життя країни, дає можливість глибше осмислювати і узагальнювати власні життєві спостереження, розуміти закони ринкової економіки, нові явища в економічному житті України.

Семінарські заняття також дають можливість вирішувати низку завдань навчально-виховного процесу. Важливе значення мають семінарські заняття у економічному вихованні студентів.

Зробити так, щоб семінарське заняття пройшло цікаво – нелегко. Це залежить, насамперед, від того, настільки викладачу вдалося зацікавити студентів цими питаннями, чи зумів він поєднати теоретичні питання з життям, з практикою економічного будівництва та з проблемами майбутньої спеціальності.

Важливе значення мають семінарські заняття для виховання в студентів любові до праці. Адже їх головна трудова діяльність – це сумлінне навчання,

яке вимагає сили волі і неабиякої енергії, участі в обговоренні питань на семінарських заняттях, опрацювання літератури.

Семінарські заняття привчають студентів самостійно і ритмічно працювати з літературою. Часто під час вивчення політичної економії за позааудиторною системою студент працює регулярно, але переважно обмежується підручником, де коротко роз'яснено питання і дано висновки, а під час звернення до додаткової літератури, виявляється, що він не може самостійно працювати, узагальнювати і робити висновки.

### Підготовча робота до семінарського заняття

Ефективність семінару значною мірою залежить від того, як організована підготовка до його проведення. Підготовку до семінару починаємо з пояснення питань теми. Під час вивчення економічної теорії у ВНЗ найбільшу питому вагу мають лекції різних типів. На заняттях з тем, які виносять на семінар, опитуємо 1–2 студентів з основних питань, переважно більшість часу відводиться для пояснення нового матеріалу. Плани лекцій цієї теми і план семінару розробляємо так, щоб уникати однакових формувань у питаннях, намагаючись, щоб план семінару доповнював план лекції. У той же час лекції служать для студентів основою у підготовці до семінару.

Важливу роль відіграє також вдало розроблений план семінарського заняття. Щоб семінар поглиблював і розширював знання студентів, виносимо на обговорення основне питання теми, намагаючись, щоб план семінару не повторював плану лекції. Іноді поділяємо питання на підпункти. Це полегшує студентам підготовку і дозволяє розглянути деякі питання. Вони краще орієнтуються, в якому напрямку потрібно доповнити виступи товаришів.

У підготовці до семінару рекомендуємо студентам опрацювати основну і додаткову літературу.

Щоб забезпечити глибоке обговорення одного з найскладніших питань плану, призначаємо одного зі студентів (за бажанням) "опонентом", і студенти, як правило, одні з найсильніших у групі готуються до семінарського заняття за тією ж літературою, що й усі інші, але часто просять порекомендувати їм літературу додатково.

У процесі підготовки до семінарського заняття підбираємо наочні посібники: схеми, плакати, таблиці, ТЗН, роздатковий матеріал та логічні завдання.

Розробка плану та підготовка до його проведення залежить від специфіки теми і деякою мірою від профілю навчального закладу.

Окремим студентам доручаємо реферати, під час підготовки яких вони широко використовують спеціальну літературу і консультації викладачів-спеціалістів. А щоб не затягнути розгляд одних питань і не залишити

нерозглянутими інші, регламентуємо час не лише на доповіді, але і всім, хто виступає на семінарі.

Намагаємось удосконалювати форми і методи проведення семінарських занять, переглядаємо плани, уточнюємо літературу.

Проводячи семінар, ставимо перед собою мету обговорити всі питання з відповідних тем, передбачені навчальною програмою.

Рекомендуючи студентам широкий вибір додаткової літератури з питань плану семінару, не вимагаємо, щоб уся література була опрацьована. Опрацювавши обов'язкову літературу, студент сам вибирає, з якими з рекомендованих підручників чи статей періодичної преси йому працювати.

Підготовка до семінарів, як і вивчення економічної теорії в цілому, полегшується максимальною забезпеченістю навчальною літературою.

План семінару і рекомендовану літературу студенти одержують на першому занятті з теми. Це також посилює їх цілеспрямованість у роботі з матеріалом. Якщо у процесі підготовки до семінару окремим студентам потрібно дати індивідуальні завдання з підготовки доповіді або реферату, то вони їх одержують, як правило, за 2–3 тижні до семінару.

Щоб студенти мали можливість краще підготуватись до семінарського заняття, важливо вдало обирати час його проведення. Семінар з обраної теми слід проводити не зразу після прочитаної лекції, а через 1–2 заняття, щоб студенти мали більше часу для роботи над рекомендованою літературою. В окремих випадках доводиться переносити семінар на інший час, тому що день, коли планували провести заняття, перевантажений підготовкою до іншого. Основна причина таких переносів у тому, що у ВНЗ I–II рівнів акредитації переважає поурочна система навчання, а семінари проводять здебільшого з суспільних дисциплін. Таке пристосування до навчальної роботи студентів використовуємо для того, щоб семінарське заняття пройшло в найкращих умовах і було проведено за належної підготовки студентів.

Разом зі студентами до семінару готуються і викладачі.

Складаючи план проведення семінарського заняття, слід продумати вступне і заключне слово, приблизно розподілити час між питаннями, визначаючи наперед, яке з питань пропустити з меншою шкодою для вивчення теми.

Крім основних питань, часто плануємо додаткові. Узагальнюючи щорічний досвід проведення семінарів у паралельних групах, можна передбачити, які саме питання випадають з поля зору студентів. Щоб здійснювати контроль за систематичною підготовкою студентів до семінарів, слід визначити, хто з них відповідатиме на семінарі. Отже, успіх семінарського заняття значною мірою залежить від підготовки до нього як студентів, так і викладачів.

**Типи семінарських занять**

У навчальному процесі найпоширенішими типами семінарів є:

1. Семінар з використанням евристичної бесіди:

- постановка та вирішення пізнавальних завдань;
- використання запитань і організація відповіді студентів.

2. Семінар-диспут:

• студенти в ситуаціях полеміки вчатьсЯ аргументовано захищати свої ідеали, думки, переконання, ідеї;

- наявність питань, що розглядаються;
- вибір методів роботи студентів.

3. Семінар з виступами студентів:

- розподіл індивідуальних завдань;
- підготовка рефератів, доповідей, повідомлень;
- наявність обговорюваних питань чи проблем;
- форми роботи для вирішення питань, проблем.

4. Міждисциплінарний семінар:

- наявність проблем, запитань з декількох навчальних дисциплін;
- обговорення розглядуваних проблем;
- вибір форм і методів роботи студентів.

5. Комбіноване семінарське заняття:

- постановка навчальних завдань;
- наявність цих завдань;
- доповідь, реферати, повідомлення, які переходять у розгорнуту бесіду або дискусію.

6. Семінар-практикум:

- наявність питань;
- складання, відповідно до плану, завдань творчого, пошукового та дослідницького характеру;
- обговорення та вирішення поставлених завдань.

**У практиці ВНЗ застосовують різноманітні види семінарських занять:**

- семінар запитань і відповідей;
- семінар-розгорнута бесіда, який передбачає ґрунтовну підготовку студентів з питань, що розглядаються і проводяться на молодших і старших курсах;
- семінар, що передбачає усні відповіді студентів з подальшим їх обговоренням;
- семінар-дискусія за принципом "круглого столу", "презентації";
- семінар, що передбачає обговорення письмових рефератів студентів та їх оцінку;
- семінар-конференція, робота з малими групами;
- семінар-вирішення проблемних завдань, конкретних ситуацій;

- семінар-заняття на виробництві;
- семінар-прес-конференція;
- семінар-“мозкова атака”: Семінар може готуватись і проходити у формі “потoku ідей”;
- спеціальні семінари зі студентами випускних курсів (майстер-клас, просемінар);
- наукові студентські конференції за спеціальністю тощо.

Кожен досвідчений викладач добре знає, що не буває двох однакових занять навіть з однієї й тієї ж теми. Об’єктивних і суб’єктивних причин тут досить багато. Від основних – рівня загальної підготовки студентів та їх підготовленості до конкретного заняття, до другорядних – часу проведення заняття, стану аудиторії, меблів, можливості використання технічних засобів навчання.

Прес-конференція застосовується і виправдовує себе, як правило, в тому випадку, коли мова йде про семінар, який розглядає складні теоретичні проблеми, категорії та формування.

#### **Особливості побудови:**

- група складає запитання до проблеми, автори найбільшої кількості питань потрапляють у групу учасників прес-конференції;
- автори найцікавіших запитань займають місця за столом учасників і задають запитання групі.

Головною метою класичного семінарського заняття є забезпечення студентам можливості практичного використання теоретичних знань в умовах, що моделюють форми діяльності наукових працівників, предметний і соціальний контексти цієї діяльності.

Підготовчий етап семінару закладає підвалини досягнення основних його цілей. Для ґрунтовної підготовки до семінару кожен студент має знати його план, тему власного реферату чи доповіді, рекомендовану літературу. Додільно призначати на підготовку одного й того ж питання декількох доповідачів. Якщо ці доповіді у вигляді рефератів, слід попередньо відібрати ті, які найповніше і вдало розкривають тему. У цьому випадку автори інших рефератів виступають співдоповідачами, висвітлюючи своє бачення вирішення проблем.

З перших занять студенти повинні оволодіти уміннями і навичками роботи з літературою. Не менш важливо навчитися писати реферат чи доповідь. Передусім, треба розробити план. Для реферату обсягом вісім–десять сторінок машинописного тексту план може мати такі пункти:

- *вступ* – постановка проблеми у загальному вигляді, актуальність, її зв’язок з практикою чи майбутньою діяльністю за фахом, мета;
- *основна частина* – виклад основних положень досліджуваного питання, короткий аналіз першоджерел, виділення невирішених, суперечливих аспектів проблеми, розкриття сутності, структури, механізмів,

систематизація, характеристика типів досліджуваних об'єктів, явищ, процесів тощо;

- *висновки* — коротко наводять узагальнення результатів вивчення наукового питання, окреслюють перспективи подальших досліджень у цьому напрямку;

- *література*. Список використаних студентом першоджерел повинен бути оформлений за стандартами і складений відповідно до посилань на них у тексті.

*Реферат* — форма роботи цікава і поліваріантна, її використання потребує значної попередньої роботи як студентів, так і викладачів. До того ж під час заняття важливо створити умови, які б стримували процес творчості, дискусії.

### *Вимоги до написання реферату:*

- передбачає підготовку варіанта виступу;
- під час підготовки використовується література, що покладена в основу повідомлення;
- сам виступ повинен бути цікавим, містити нову інформацію, ознайомлювати з різними точками зору з того чи іншого питання;
- бажано використання ТЗН, іншого роздаткового матеріалу, який зацікавить слухачів;
- студенти повинні бути зорієнтовані на конспектуванні цікавих повідомлень, нової інформації, щоб використати її в подальшому обговоренні питання;
- повинен бути обмеженим у часі;
- можливе рецензування рефератів студентами завчасно в письмовій формі, або в усній — на занятті, проведення експрес-роботи з теми рефератів і визначення його коефіцієнта корисної дії.

Для того, щоб реферати виконували навчальну роль на занятті слід дотримуватись таких вимог:

- ✓ попередня робота студента з обов'язковою консультацією викладача;
- ✓ створення таких обставин на семінарі, коли до процесу заслуховування, обговорення та аналізу буде залучена вся група.

Інакше вони будуть мати не пізнавальне, а "релаксаційне" значення, що не входить у завдання семінару.

Завдання, які дає викладач для підготовки студентам, повинні відповідати їх пізнавальним можливостям. Як це можна зробити? Варто мати на увазі, що для спрощення проектування навчальних дій студента, слід скористатися систематизацією навчальних завдань за когнітивними характеристиками:

### *1. Завдання на відтворення знань:*

- впізнання;
- окремих фактів;

- визначень;

- тексту.

2. Завдання, які передбачають прості мислительні операції:

- на визначення фактів (вимірювання, зважування, розв'язок простих математичних задач);

- на перелік і опис фактів (список, перелік);

- на опис процесів і прийомів діяльності;

- на аналіз і синтез;

- на порівняння і розрізнення;

- на упорядкування (класифікація, категоризація);

- на визначення відношень (причина, наслідок, мета, засіб, вплив, функція, спосіб тощо);

- завдання на абстракцію, конкретизацію, узагальнення;

- завдання на розв'язок задач, які передбачають маніпуляцію з невідомими величинами і їх пошук за правилом, формулою;

3. Завдання, які передбачають складні мислительні операції:

- на трансформацію (переклад, вираження знаків словами);

- на інтерпретацію (пояснення змісту, значення тощо);

- на індукцію;

- на дедукцію;

- на аргументацію;

- на оцінку.

4. Завдання, які передбачають оволодіння новими знаннями і виконання самостійних робіт:

- на виконання огляду (конспекта, резюме);

- на виконання доповіді, звіту, реферату;

- на самостійні контрольні роботи, проекти тощо.

5. Завдання, які передбачають продуктивне мислення:

- на застосування на практиці;

- на розв'язання проблемних ситуацій;

- на цілепокладання і постановку питань;

- на евристичний пошук на основі спостереження і конкретних емпіричних даних;

- на евристичний пошук на основі логічного мислення.

Щоб обгрунтовано, науково доцільно видати навчальні завдання тому чи іншому студенту, викладачеві треба відповісти на проблемне питання: якої складності навчальний зміст слід закласти в завдання, щоб він був оптимальним для пізнавальних можливостей студента? У цьому разі підхід повинен бути підпорядкований такому положенню: складність навчального змісту повинна бути такою, щоб пізнавальні можливості студента дозволяли її подолати в напруженій розумовій праці.

Практичний досвід переконує, якщо традиційний класичний семінар проводять з дотриманням необхідних вимог, то на заняттях студенти демонструють інтелектуальну ініціативу, ґрунтовно закріплюють лекційний матеріал і, що дуже важливо, група завжди сумлінно до нього готується.

Крім позитивних сторін такого типу семінарів, вони мають і певні недоліки, а саме:

- студенти, які доповідають, повинні демонструвати індивідуальні знання і, здебільшого, їх виступи не перериваються запитаннями аудиторії;
- ініціатива у спілкуванні і навіть в організації міні-дискусій з обговорюваних проблем належить викладачеві, він створює навчальну атмосферу в аудиторії;
- методика проведення семінару передбачає значну психологічну дистанцію між викладачем і студентами;
- під час виступу студентів-доповідачів всі повинні уважно слухати, не підказувати, мовлення та активність аудиторії розцінюється як порушення дисципліни.

Усуваються ці недоліки на семінарі-дискусії. На таких заняттях навчальна праця організовується як діалогічне спілкування учасників, в перебігу якого проходить формування практичного досвіду спільної участі в обговоренні і вирішенні складних теоретично-практичних проблем.

Семінар-дискусія може виконувати у навчальному процесі декілька функцій:

- подання суперечливого, проблемного матеріалу, в якому група самостійно обирає вірну точку зору;
- демонстрування різних підходів до аналізу тих чи інших явищ, процесів;
- спільне обговорення та вирішення проблем;
- обмін досвідом між слухачами;
- швидкий всебічний розгляд проблем і знаходження нетрадиційного чи оптимального рішення;
- формування інтелектуальних вмінь і навичок конструктивного вирішення суперечок, надання можливостей прояву творчих здібностей, ініціативності студентам;
- стимулювання навчання студентів тощо.

На таких заняттях метод дискусії може реалізовуватися в різних формах. Найпростіша форма організації дискусії – фронтальна. Вона найрозповсюдженіша у вітчизняній педагогічній практиці. При цьому важко досягти навчальних цілей: дискусія як метод навчання ефективна тоді, коли кількість учасників не перевищує 15 осіб. Нині в академічних групах аграрних закладів освіти 25 і більше студентів. Окрім того, студенти не дуже сумлінно готуються до такого заняття, обмежуючись опрацюванням конспекту лекцій. Повідомлення: “Наступний семінар проведемо у вигляді дискусії”

переважно не стимулює самостійну підготовку до нього, а налаштовує пересічного студента на використання його інтелектуальних здібностей.

У сучасній методиці навчання розроблені й інші форми дискусії, які потребують самостійної попередньої підготовки їх учасників відповідно до сценарію та системи стимулювання – диспут, “круглий стіл”, засідання експертної групи, форум, симпозіум, “мозкова атака” (“мозковий штурм”) та ін. На відміну від фронтальної дискусії, у дискусіях визначених видів відбувається розподіл студентів на підгрупи (ланки). Кожна підгрупа отримує індивідуальне завдання. При цьому кожен учасник семінару заздалегідь ознайомлений з колом питань, які виносять на обговорення, та правилами стимулювання активності. Важливо, щоб завдання чи питання, які виносять на семінар, були проблемними.

*Орієнтовні етапи організації семінару-дискусії:*

- підготовчий етап. Аналіз змісту навчального матеріалу, міжособистісних взаємин у студентській групі, психологічних особливостей студентів, формулювання навчальних цілей, вибір форми дискусії, розробка навчальних завдань, проектування розподілу групи на ланки, визначення етапів заняття, розробка сценарію та системи стимулювання;

- мотиваційний етап. Повідомлення про тему та цілі семінару, пояснення умов навчальної роботи, критеріїв оцінювання, розподіл учасників заняття на ланки, надання завдань, забезпечення необхідними навчальними засобами;

- операційно-діяльнісний етап. Обговорення завдань (дискусія) у ланках і по чергове повідомлення найоптимальніших рішень (доповідь ланкового, демонстрація варіанту рішення), організація викладачем фронтальної дискусії з обговорюваних проблем. Бажано, щоб кожне вирішення тієї чи іншої “ланкової” проблеми було обговорене усією групою;

- контрольно-оцінювальний етап. Контроль виконання завдань ланками, оцінювання активності кожного учасника дискусії, повідомлення результатів оцінювання, підведення підсумків, надання завдань для подальшої навчальної роботи.

Проведення семінару-дискусії вимагає як високої педагогічної компетентності викладача, так і ґрунтовної теоретичної підготовки до нього студентів. На ефективність його проведення впливає багато факторів: матеріально-технічна база, складність змісту навчального матеріалу, забезпеченість студентів навчальною літературою, згуртованість академічної групи, якість проведення лекцій тощо. Але насамперед – це особистість викладача, його вміння організовувати продуктивне спілкування, оволодіння сучасними інноваційними методами і прийомами навчання, установка на педагогічну взаємодію, бажання творчо вирішувати педагогічні ситуації. Однак під час викладання будь-якої навчальної дисципліни кожному

## ***ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ***

---

викладачеві доцільно і доступно використовувати спочатку елементи дискусії, а потім поступово поширювати її на весь семінар.

Дискусійний метод є, безумовно, продуктивним, але варто пам'ятати: навіть найцікавіший і найкорисніший спосіб навчальної роботи може стати неефективним за умови надмірного, непередуманого його використання.